

Г. П. ГРИБАН (канд. пед. наук, доц.)

Житомирський національний агроекологічний університет

ДІЯЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ПІД ЧАС УПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДИЧНОЇ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ

Визначено інтегративні характеристики особистісних і професійних якостей викладача фізичного виховання, які дозволяють йому реалізовувати загальнопедагогічні та специфічні функції. Розглянуто результати досліджень типів взаємовідносин студентів з викладачем, які переважно існують у навчальному процесі з фізичного виховання. Встановлено, що для досягнення мети і вирішення завдань ефективного функціонування методичної системи фізичного виховання викладач має володіти професійними функціональними компетентностями.

Ключові слова: *викладач, фізичне виховання, функції, компетентність, взаємовідносини, авторитет.*

Важливою умовою функціонування методичної системи фізичного виховання в сучасних умовах ВНЗ є професійне вміння викладачів реалізувати системний підхід, який покликаний забезпечити єдність інтересів всіх співучасників фізкультурно-оздоровчого процесу. На скільки цей процес буде ефективним багато залежить від викладача, його компетенції та ролі в цьому процесі. Інноваційна спрямованість його роботи полягає в умінні впровадження змісту

методичної системи у практичну діяльність. Вона визначається критеріями педагогічних інновацій, до яких належать: новизна, оптимальність, результативність, ефективність та можливість застосування апробованого досвіду у роботі зі студентською молоддю.

Дослідженню особистості викладача в педагогічній діяльності присвячені наукові праці О. А. Абдулліної, Ф. Н. Гоноволіні, С. В. Кондратьєвої, В. О. Крутецького, Н. В. Кузьміної, Ю. Н. Колюткіна, І. Я. Лернера, А. К. Маркіної, Л. М. Мітіної, В. О. Сластьоніна, В. О. Тимошенка, О. І. Щербакова та ін. Специфіка педагогічної діяльності викладача вищої школи розкривається у роботах С. І. Архангельського, О. К. Дусавицького, В. І. Бондаря, С. С. Вітвицької, В. М. Галузинського, М. Б. Євтуха, В. А. Кушніра, Н. В. Кузьміної, З. І. Слєпкань, О. В. Тимошенка, М. Г. Чобітко та ін.

Аналіз наукової літератури [1, 2, 3, 4 та ін.] та власного досвіду викладацької діяльності дозволив визначити інтегративні характеристики особистісних і професійних якостей викладачів, які дозволяють їм реалізовувати *загальнопедагогічні* (навчальна, виховна, розвивальна, пізнавальна, інформуюча, проектна, планувальна, організаційна, ціннісно-орієнтаційна, контрольна, комунікативна, дослідницька) та *специфічні* (здоров'язбережувальна, профілактична, забезпечення безпеки життєдіяльності (оберігаюча), суддівська) функції викладача фізичного виховання. Розглядаючи зміст кожної із цих функцій, відповідно до навчального процесу в аграрних ВНЗ, можна стверджувати, що кожна із них направлена на вирішення певних завдань. Усі функції викладача фізичного виховання тісно взаємопов'язані між собою і взаємообумовлені і є складовою структури його діяльності. Вони можуть доповнюватися, змінюватися і піддаватися вихованню і самовихованню. Залежно від їх співвідношення, а також ступеню конкретного їх поєднання, в процесі діяльності формується індивідуальний стиль професійно-педагогічної майстерності викладача.

Акмеологічна позиція викладача (від давньогрецького *акме* – цвітуча сила, вершина) забезпечує розвиток рівнів продуктивності його педагогічної діяльності: від репродуктивного до системно-моделюючого рівня, що стимулює системно-моделюючий цілісний розвиток особистості. До акмеологічної моделі педагога відносяться такі складові: 1) професійна зрілість – готовність педагога до інноваційної професійно-педагогічної діяльності, що ґрунтується на професійній компетентності, педагогічній майстерності, педагогічній спрямованості професійної діяльності; 2) особистісна зрілість – самостійність і відповідальність за прийняті життєві та професійні рішення, що проявляється в здібності визначити свою “зону найближчого розвитку”, її перспективні напрями; 3) духовна зрілість – життєва мудрість, усвідомлення необхідності жити і працювати по совісті, творити добро, нести любов, що в цілому характеризує здатність педагога до духовного саморозвитку [5, с. 14]. Основною оцінкою педагогічної діяльності викладача фізичного виховання є діяльність, пов'язана з навчанням студентів оволодіння фізкультурно-оздоровчими технологіями та мотиваційно-ціннісним ставленням до власного здоров'я і здоров'я оточуючих.

Мета наукового дослідження, яке викладено у статті спрямована на вивчення психолого-педагогічних аспектів діяльності викладача під час упровадження методичної системи фізичного виховання студентів-аграріїв.

Для досягнення мети і вирішення завдань фізичного виховання студентів та забезпечення ефективного функціонування методичної системи у навчальному процесі, викладач ВНЗ має володіти професійними функціональними компетентностями та вміло реалізовувати системний підхід в фізкультурно-оздоровчій діяльності, а саме:

1. Сприймати навчальну групу студентів як певну систему. При цьому, студенти мають відвідувати навчальні заняття з фізичного виховання і займатися фізичною культурою або видом спорту з поставленою метою.

2. Навчальний процес сприймати як ціленаправлену складну структуру з певною ієрархією. Це означає, що фізкультурно-оздоровча робота, яка ведеться з групою студентів орієнтується на певну мету у вигляді формування мотиваційно-ціннісного ставлення до фізичного виховання, зміцнення здоров'я, підвищення фізичної підготовленості, залучення студентів до самостійних занять фізичними вправами тощо. Тому в оцінку дій викладача і студентів вводиться поняття про доцільність тих або інших заходів, вправ, засобів навчального заняття та навчального процесу в цілому.

3. Дотримання принципу відповідності структури та організації навчального процесу, тобто мета і завдання відповідають формі його організації.

4. Виділення взаємодії викладача зі студентами, іншими викладачами, керівниками як системоутворюючого чинника, який спрямований для налагодження взаємодії всіх існуючих рівнів фізкультурно-оздоровчої діяльності.

5. Урахування ресурсів, можливостей і обмежень. Прийняття мети і завдань, а також організація і проведення навчального процесу студентів має враховувати ресурси і можливості кафедри фізичного виховання. Підвищення якості навчально-виховної роботи та формування методичної системи і впровадження її у навчальний процес розглядається як найважливіший ресурс. Можливості досягнення студентами мети фізичного виховання узгоджуються з обмеженнями – внутрішніми і зовнішніми, тобто плануванням. Організація і проведення навчального процесу здійснюються згідно вікових, статевих, індивідуальних особливостей організму студентів, їх побуту, умов життя та навчання, матеріально-технічного забезпечення навчального процесу.

6. Урахування “людського чинника”. Ця вимога системного підходу реалізується на основі використання викладачем в своїй діяльності досягнень педагогічної і соціальної психології, теорії виховання, методики духовного виховання. Урахування вікових, статевих, індивідуально-психологічних особливостей студента дозволяє викладачу ефективно управляти процесом фізичного, соціального і духовного формування особистості.

Вивчення взаємовідношень між студентами і викладачами аграрних університетів в процесі навчальних занять з фізичного виховання показало, що в основному панують взаємовідносини поваги – 72,5 %, досить часто зустрічаються взаємовідносини панібратства – 13,6 %, пригніченості – 10,4 %, мають також місце випадки загравання (3,0 %) та підлабузнювання – 0,5 % (табл. 1).

Таблиця 1

Оцінка студентами типу взаємовідносин з викладачем, який переважно існує на навчальних заняттях з фізичного виховання (в %, n = 1323)

Тип взаємовідносин	Стать	Рік навчання				Загальний %
		I	II	III	IV	
Поваги	чол.	69,2	65,4	93,9	76,2	69,3
	жін.	78,7	69,8	72,7	76,5	74,8
	разом	75,3	67,8	79,8	76,4	72,5
Панібратства	чол.	10,7	15,7	–	14,3	12,4
	жін.	10,9	19,9	9,1	15,7	14,3
	разом	10,8	18,0	6,1	15,3	13,6
Пригніченості	чол.	13,8	14,5	–	9,5	13,1
	жін.	8,8	7,9	10,6	7,8	8,6
	разом	10,6	10,9	7,0	8,3	10,4
Загравання	чол.	4,5	4,4	6,1	–	4,4
	жін.	1,6	2,4	4,5	–	2,0
	разом	2,6	3,3	5,1	–	3,0
Підлабузнювання	чол.	1,8	–	–	–	0,8
	жін.	–	–	3,1	–	0,3
	разом	0,7	–	2,0	–	0,5

В процесі досліджень виявлено, що 59,6 % студентів надають перевагу на заняттях з фізичного виховання товаришським взаємовідносинам з викладачем, коли викладач знаходиться в ролі старшого, менша частина студентів (30,9 %) надає перевагу дружнім стосункам, тобто “рівним відносинам” і лише 7,5 % надає перевагу офіційним та 2,0 % суворим і недоступним (табл. 2).

Таблиця 2

Взаємовідносини з викладачем фізичного виховання, яким надають перевагу студенти
(в %, n = 1323)

Взаємовідносини	Стать	Рік навчання				Загальний %
		I	II	III	IV	
Товариські (викладач в ролі старшого)	чол.	40,4	63,9	42,4	71,4	52,8
	жін.	64,2	61,2	66,8	76,5	64,0
	разом	55,4	62,4	58,6	75,0	59,6
Дружні ("рівні")	чол.	45,8	25,7	21,2	14,3	33,5
	жін.	29,0	31,6	24,2	23,5	29,1
	разом	35,1	28,9	23,2	20,8	30,9
Офіційні	чол.	12,5	6,0	18,2	14,3	9,9
	жін.	5,9	7,2	4,5	–	6,0
	разом	8,3	6,7	9,1	4,2	7,5
Суворі і недоступні	чол.	1,3	4,4	18,2	–	3,8
	жін.	1,0	–	4,5	–	0,9
	разом	1,2	2,0	9,1	–	2,0

Ефективність впливу на студентів в процесі навчальних занять в значній мірі залежить від авторитету викладача, його характерологічних, особистісних і ділових якостей та підготовленості, серед яких найважливішими вважають студенти є: доброта, уважність, професіоналізм, терплячість, справедливість, фізична підготовленість, чесність, витримка, стриманість, дотепність та інші. Слід зазначити, що серед десяти найважливіших якостей, які суттєво впливають на авторитет викладача фізичного виховання є професіоналізм і фізична підготовленість.

Дослідження показали, що уявлення студентів I–IV курсів про якості викладача фізичного виховання, які впливають на його авторитет, ідентичні. Відмінність полягає лише в ранжируванні цих якостей. Є також характерні відмінності по визначенню важливості якостей у чоловіків і жінок. Особливо це виявляється в оцінці таких якостей як терплячість, витримка, привабливість та інші.

Визначені якості притаманні в тій чи іншій мірі викладачам фізичного виховання і їх наявність формує стиль взаємовідносин і спілкування викладача зі студентами. Характерний для даного викладача спосіб спілкування зі студентами в навчальному процесі є типом його управління. Кожний із типів характеризується певними рисами, сильними і слабкими сторонами управління, що формує певну атмосферу в групі студентів. Найбільш суттєво розрізняються викладачі з типом управління: авторитарним, демократичним і ліберальним.

Найбільше студентам подобається демократичний тип управління, що є однією із ефективних і сприятливих умов для проведення занять фізичними вправами та спортом, на що вказали 80,5 % чоловіків та 79,4 % жінок (табл. 3). Для викладачів ліберального стилю управління притаманний панібратський тип взаємовідносин зі студентами у навчальному процесі.

Таблиця 3

Тип управління викладачів процесом фізичного виховання студентів (в %, n = 1323)

Тип управління	Стать	Рік навчання				Загальний %
		I	II	III	IV	
Демократичний	чол.	84,9	79,1	60,6	81,0	80,5
	жін.	83,4	73,6	77,3	84,3	79,4
Ліберальний	чол.	8,0	13,3	21,2	19,0	11,7
	жін.	11,9	20,6	12,1	15,7	15,3
Авторитарний	чол.	7,1	7,6	18,2	–	7,8
	жін.	4,7	5,8	10,6	–	5,3

В той же час, оцінка студентами ефективності діяльності викладачів в навчальному процесі з фізичного виховання показує, що крім позитивного впливу існує і негативний. Серед студентів-чоловіків 8,5 % і 5,5 % жінок вказали на те, що викладач фізичного виховання

прищепив їм негативне ставлення до фізичного виховання, систематично викликав страх бути покараним та породив недовіру до себе і свого предмету (табл. 4). Такі взаємовідносини між студентами і викладачами негативно впливають на якість навчального процесу з фізичного виховання та залучення студентської молоді до систематичних занять фізичними вправами та спортом, що в цілому негативно впливає на впровадження методичної системи.

Таблиця 4

Оцінка студентами ефективності діяльності викладача фізичного виховання (в %, n = 1323)

Критерії оцінки	Стать	Рік навчання				Загальний %
		I	II	III	IV	
Допоміг зміцнити здоров'я	чол.	44,4	57,4	36,4	52,4	50,4
	жін.	50,1	41,9	60,6	60,8	48,7
Прищепив любов до фізичної культури і спорту	чол.	32,4	40,6	24,2	61,9	37,0
	жін.	50,1	34,4	51,5	45,1	44,2
Допоміг підвищити рівень фізичної підготовленості	чол.	41,8	38,6	57,6	71,4	42,4
	жін.	41,1	37,5	53,0	31,4	40,1
Підготував до успішного складання заліку	чол.	37,8	34,9	21,2	52,4	36,0
	жін.	34,4	21,6	6,1	25,5	26,8
Допоміг підвищити спортивні показники	чол.	30,2	38,6	15,1	28,6	33,1
	жін.	25,1	24,1	25,8	21,6	24,5
Прищепив навички виконання ранкової гімнастики	чол.	6,7	10,0	–	–	7,6
	жін.	14,2	15,1	7,6	11,8	13,8
Допоміг позбавитися дефектів постави	чол.	1,8	10,4	–	–	5,7
	жін.	17,3	12,7	9,1	7,8	14,3
Допоміг позбавитися зайвої ваги	чол.	8,4	10,4	12,1	–	9,3
	жін.	9,0	6,9	10,6	19,6	9,1
Прищепив негативне ставлення до фізичного виховання	чол.	12,9	5,6	9,1	–	8,5
	жін.	4,1	9,6	–	–	5,5
Систематично викликав страх бути покараним	чол.	15,6	5,2	–	–	9,1
	жін.	5,9	5,2	3,0	–	5,0
Породив недовіру до себе	чол.	9,8	8,8	12,1	–	9,1
	жін.	4,4	6,2	–	–	4,4
Допоміг позбавитися шкідливих звичок	чол.	12,0	1,6	–	–	5,9
	жін.	5,9	3,1	3,0	5,9	4,7

Більша частина студентів-аграріїв відзначила позитивну роль викладача при наданні їм допомоги в зміцненні здоров'я, в прищепленні любові до занять фізичною культурою і спортом, в допомозі підвищення рівня фізичної підготовленості, при підготовці до успішного складання заліку з фізичного виховання та інших позитивних критеріїв.

Висновок. Формування і впровадження методичної системи фізичного виховання залежить від професійної підготовленості і компетентності викладача, а саме: 1) наявності високого рівня знань в яких відображаються педагогічні стимули, що спонукають студентів до активних занять фізичними вправами та спортом, дотримання здорового способу життя, зміцнення і збереження здоров'я та працездатності; 2) володіння системою професійно-педагогічних умінь і навичок; 3) наявності спрямованої стійкої і взаємозв'язаної системи цілей і оцінок, що спонукають викладача до подолання труднощів в професійній діяльності і оволодіння в ній високою педагогічною майстерністю; 3) наявності загальної обдарованості, яка виявляється в педагогічній діяльності, що включає розвиваючу, проектну, організаторську, пізнавальну, ціннісно-орієнтаційну і комунікативну функції. На основі всіх функціональних компонентів і індивідуальних здібностей формуються відповідні педагогічні уміння і навички у викладача фізичного виховання; 4) наявності загальних здібностей: якостей розуму, мови, уяви; 5) наявності спеціальних спортивних, артистичних і музичних здібностей, які складають структуру діяльності викладача і є основою для педагогічної майстерності і творчості; 6) наявності необхідних властивостей темпераменту і особистісних якостей: доброти, уважності,

професіоналізму, терплячості, врівноваженості, емоційної стабільності, справедливості тощо.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у підготовці викладачів аграрних університетів України для впровадження методичної системи фізичного виховання у навчальний процес студентів-аграріїв.

Список використаної літератури

1. Грибан Г.П. Теоретико-методологічні, психолого-педагогічні та науково-валеологічні засади комплексного і системного вирішення завдань фізичного виховання студентів / Г.П. Грибан // Наук.-метод. розробки для студ. та викл. кафедр фіз. вихов. – Житомир: ДАЕУ, – 2008. – 104 с.
2. Грибан Г.П. Фізичне виховання студентів аграрних вищих навчальних закладів: монографія / Г.П. Грибан. – Житомир: Вид-во Рута, 2012. – 514 с.
3. Самсутіна Н.М. Формування професійних компетентностей майбутніх учителів фізичної культури у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Н.М. Самсутіна; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К., 2011. – 24 с.
4. Шиян Б.М. Теорія фізичного виховання / Б.М Шиян., В.Г. Папуша, Є.Н. Приступа. – Львів: ЛОНМІО, 1996. – 220 с.
5. Максимова В.Н. Акмеология: новое качество образования : книга для педагога / В.Н. Максимова. – СПб.: Изд-во РГПУ им. Герцена, 2002. – 99 с.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2012.

Г. П. Грибан. Деятельность преподавателя при формировании методической системы физического воспитания студентов.

Определены интегративные характеристики личностных и профессиональных качеств преподавателя физического воспитания, которые позволяют ему реализовывать общепедагогические и специфические функции. Рассмотрены результаты исследований типов взаимоотношений студентов с преподавателем, которые преобладают в учебном процессе физического воспитания. Установлено, что для достижения цели и решения задач эффективного функционирования методической системы физического воспитания преподаватель должен владеть профессиональными функциональными компетентностями.

Ключевые слова: преподаватель, физическое воспитание, функции, компетентность, взаимоотношения, авторитет.

G. Gryban. The Activity of a Teacher while Forming a Methodological System of Physical Training of Students.

The paper considers the integrational characteristics of personal and professional qualities of a physical training teacher, which enable him/her to implement general pedagogical and specific functions. General pedagogical functions include: educational, developmental, cognitive, informational, designing, planning, organizational, value-oriented, control, communicative, research functions, and specific functions are: health-protective, preventive, life security ensuring, judge functions. All functions of a physical training teacher are closely interrelated and interdependent.

We proved that in order to achieve the goal and objectives of physical training and to ensure the effective functioning of a method system in education, a physical training teacher must possess professional competence and skillfully implement a systematic approach to sports and recreational activities.

The studies of the types of relationships of students with a teacher, which mainly exist in the learning process of physical education, established the following relationships: respect - 72.5%, familiarity - 13.6%, depression - 10.4%, the cases of flirting (3.0 %) and subservience - 0.5%. We found out that 59.6% of students prefer chummy relationship with the teacher, a smaller proportion of students (30.9%) prefers friendship, i.e. "equal relationship" and only 7.5% prefer official and 2.0% severe and inaccessible relationship.

Performance impact on students in the classes is largely dependent on the authority of the teacher, his/her qualities, personal and business skills and competence. From the viewpoint of students the most important qualities are: kindness, attentiveness, professionalism, patience, justice, physical

state, honesty, self-control, restraint, wit, etc. Most students enjoy the democratic type of educational process in physical training mentioned by 80.5% of men and 79.4% of women. In addition to the positive impact of a teacher there exists a negative impact on students. Among the students 8.5% of men and 5.5% of women reported that the physical training teacher instilled in them negative attitude towards physical education, systematically provoked fear of being punished and spawned distrust of himself.

Key words: *teacher, physical training, functions, competencies, authority.*